Peygamber'in Şairi
ABDULLAH B. REVÂHA
Radîyallahu Anhu

خَلِّ عَنْهُ يَا عُمَرُ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَكَلَامُهُ
أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ وَقْعِ النَّبْلِ

Efendimiz (sas) Kaza Umre'sinden döndüğünde, Abdullah b. Revâha bir şiir okumuştu. Hz. Ömer bu şiirden hoşlanmayıp onu susturmak istediğinde, Efendimiz (sas) şöyle buyurdu:

"Onu rahat bırak ey Ömer! Nefsim elinde olan zata yemin olsun ki onun sözleri oklardan daha şiddetli/tesirlidir."

(İbn Hacer, *el-İsâbe*,II, s. 1046)

"Ben Sende bütün hayrı yakından gözledim, onu biliyorum, Allah bilir, gözün bana asla ihanet etmez, bunu da biliyorum."

Abdullah b. Revâha (ra)

(İbn Sellâm, *Tabakâtu'ş-Şu'arâ*, s. 90)

Adı	Abdullah b. Revâha
Anlamı	Allah'ın kulu
Künyesi	Ebû Muhammed/ *Muhammed'in Babası*
Lakabı	Şâiru'r-Resûlullah/*Resûlullah'ın Şairi*
Baba Adı	Revâha b. Sa'lebe
Anne Adı	Kebşe bint Vâkıt
Kabilesi	Hârisoğulları/Hazrec
Doğum Yeri	Medine
Doğum Yılı	Bilinmiyor.
İslam'a Girişi	Nübüvvetin 11. yılı
Sohbet Süresi	11 yıl
Rivayeti	Birkaç tane
Savaşları	Bedir, Uhud, Hendek, Hayber ve Mûte
Görevleri	Medine'de vekâlet, komutanlık ve sancaktarlık
Vefat Yeri	Mûte/Ürdün
Vefat Yılı	Hicrî, 8/ Miladî, 629
Vefat Yaşı	Bilinmiyor.

Peygamber'in Şairi
ABDULLAH B. REVÂHA
(Radîyallahu Anhu)

Rabbü'l-Âlemin olan Allah'a sonsuz hamdler olsun. Bizi insan olarak yaratan, varlığından haberdar eden Rabbimize sonsuz hamdler olsun. Bizi karanlıklardan aydınlıklara kavuşturmak için peygamberler gönderen Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

O peygamberlerin hepsine, Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya tüm İslâm'ın peygamberlerine selam olsun.

O peygamberlik silsilesinin son mührü olan, o kutlu silsilenin son halkası olan Efendimiz'e (sas) salât ve selam olsun.

Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kiram efendilerimize selam olsun. Muhacir olanlarına, ensâr olanlarına, Bedir ashâbından olanlarına, Uhud ve Hendek ashâblarına, Mûte'de kahramanca savaşanlara, şehadet şerbetini içenlere ve hepsine selam olsun.

Bugün hayat defterinin sayfalarını aralayacağımız, Resûlullah'ın (sas) şairi olan Abdullah b. Revâha'ya da binlerce kez selam olsun.

Abdullah b. Revâha ve Gümüşhane

Rabbimize sonsuz hamdler olsun *82 İl 82 Sahâbî* projesinin 38. durağına eriştik. Bu kutlu yürüyüşün amacı belli, son vahyin ilk muhatapları olan, kulluğu en iyi bir şekilde yaşayarak Allah'ı razı eden, kendileri de Allah'tan razı olan sahâbe neslini biraz olsun tanımak, onların rehberliğinde Allah'a (sas) doğru yürümektir. Bu maksatla her ilde bir şekilde bağını kurduğumuz sahâbî efendilerimizi anlatmaya çalıştık. Gümüşhane'nin nasibi, şairlik ve şiir denilince saâdet asrında ilk sıralarda yer alan Abdullah b. Revâha

oldu. Sebebine gelince, bu topraklar sözden anlayan, tarih boyunca birçok söz ustası, yazı ustası ve şiir ustası yetiştiren bir yerdir. Böyle olunca, burada Abdullah b. Revâha anlatılmalı, gündem edilmeli, sözden anlayanların çok olduğu bir memlekette, bir söz ustası, bir şair konuşmalı dedik. Rabbim gerçek manada o büyük sahâbiyi anlamayı bizlere nasip eylesin.

Nimetleri Verenin Yoluna Harcamak

Abdullah b. Revâha'nın bereketli hayatına geçmeden bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bizleri yaratan Rabbimiz hepimizi çok farklı özelliklerle yarattı. Hiçbir insan, başka bir insana tıpatıp benzemez. Ne fiziki olarak ne ahlakî olarak ne huy olarak ne mizaç ve karakter olarak insanlar birebir aynı değildir. Bazen aynı babadan ve aynı anneden olan kardeşler bile çok farklı özellikler taşıyabilirler; hatta tek yumurta ikizleri bile mizaç ve karakter olarak özgün bir halleri olur. Rabbimiz her birimizi bu manada farklı farklı yaratmış her birimize de farklı kabiliyetler ihsan etmiştir. Bu manada kabiliyetsiz insan yoktur, ya kabiliyetinin farkında olmayan insan vardır ya da kendisine ihsan edilen kabiliyeti hakkınca kullanmayan, yanlış yerde kullanan insan vardır. Meselâ bakıyorsunuz, birinin inanılmaz güzel bir sesi var, başka birinin inanılmaz güzel hitabeti var, başka birinin inanılmaz güzel bir şiir okuma veya yazma kabiliyeti var, başka birinin ticarette çok güzel bir seviyesi var. Bakıyorsunuz birinde acayip bir idare etme özelliği var, bir anda kitleleri arkasına takıp götürme kabiliyeti var. Birinin resim, sanat kabiliyeti var, başka birinin yemek yapmada bir mahareti var, başka birinin sporda, şu alanda veya bu alanda, ama her birinin farklı bir alanda kabiliyeti var. Bunu bahşeden Allah'tır, insanı yaratan Allah (cc) olduğu için, ona böyle farklı özellikleri bahşeden de Allah'tır. Peki, bunca nimetleri bahşeden ve verdiği bunca nimetlerin sahibi olan Rabbimiz, ne ister insandan? Ne verdiyse onun kendi yolunda harcanmasını, kullanılmasını ister! Eğer insan kendisine verilen bu kabiliyetini Allah yolunda kullanırsa, o kabiliyet bereketlenir, daha da güzelleşir daha da gürbüzleşir. Yoksa körelir, etkisi azalır, asıl oluşturması gereken ağırlıktan çok uzak bir hale dönüşür.

İşte biz bugün, Abdullah b. Revâha'nın hayat defterinin sayfalarını çevirirken çok şey öğreneceğiz, ama en önemli mesajlardan biri olarak bunu da öğreneceğiz. Kabiliyet nasıl Allah (cc) yolunda kullanılır ve nasıl daha fazla gelişir? Bu sorunun en güzel cevabını onun bereketli hayatında göreceğiz. Mevlâ gerçek manada öğrenmeyi ve anlamayı nasip etsin.

Abdullah b. Revâha Kimdir?

Abdullah b. Revâha Medineli, ensârdan, Hazrec kabilesinden, Benî Harisoğulları'ndandır.[1] Babası Revâha b. Sa'lebe, annesi[2] Kebşe bint Vakıt'tir.[3] Baba tarafından da anne tarafından da şairler yetiştiren bir aileye mensuptur. Zaten bu kabiliyetin irsiyet ile alakasının olduğunu unutmamak gerekir. Doğum tarihini net olarak bilemiyoruz, ancak İslâm ile tanıştığında olgunluk yaşlarında olduğu o gün için toplum içerisindeki konumundan anlaşılmaktadır. Onun Amre bint Revâha isminde bir kız kardeşi vardır. Amre de Abdullah gibi farklı birisidir. O Beşir b. Saîd ile evlenmiş, meşhur sahâbî Numan b. Beşir bu evlilikten olmuştur.[4] Dolayısı ile Abdullah b. Revâha, Numan b. Beşir'in dayısıdır.

Câhiliye Araplarında şiirin ve tabi ki şairin oldukça önemli bir yeri vardı. Bugünün dünyasında medyanın yeri ne ise o günün dünyasında da şairin yeri odur. Bundan dolayı her kabile, hatta her aile kesinlikle bir şair edinir, eğer kendi soylarından yetişmiş ise ona değer verip, onu kullanır, yok eğer böyle bir imkânları yoksa çok büyük paralar ödeyerek başka soylara mensup olsa bile onu getirtip kendi ailelerinin içerisine dâhil ederlerdi. Çünkü şairi olmayan kabile, toplum içerisinde kendini savunmaktan aciz kalır, savaşta barışta, düğünde, merasimde pasif bir duruma düşerdi.[5] Bugünde medya

[1] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[2] Babası hakkında kaynaklarımızda bilgi yoktur. Annesi için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 377; İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2620; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 242.

[3] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[4] İbn Sa'd, *Tabakât,* X, 375; İbn Hacer, *el-İsâbe,* IV, 2581, 2582; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* VII, 198, 199; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* IV, 441, 442.

[5] el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb,* II, 374; el-Ya'kûbî, *Târih,* I, 304.

dediğimiz işin basın-yayın ayağı böyledir. O alanda güçlü olanlar toplumu istedikleri gibi yönlendiriyor, o imkânın sağladığı ayrıcalıkları, kendileri için istifadeye dönüştüyorlardı.

Nasıl Bir Zemin?

Abdullah b. Revâha'nın yaşadığı zemine şöyle bir bakarsak, malumunuz o günkü adı ile Yesrib'te, Araplar ve Yahudiler vardı. Yahudilerin medya ayağı yani şairleri bayağı güçlüydü. Meselâ; Ebû Afek,[6] Ebû Râfî [7] ve Ka'b b. Eşref [8] gibi çok önemli isimleri vardı. Yesrib'teki Araplara gelince onlar aynı babanın çocukları olarak Evs ve Hazrec diye iki büyük kabileydiler. Tabi bu iki büyük kabilenin 40'a yakın boyları vardı. Neccaroğulları, Hariseoğulları, Abduleşheloğulları, Mazinoğulları gibi... Hemen hemen her ailenin her boyun şairi vardı ama özellikle Evs kabilesinin ve Hazrec kabilesinin iki büyük şairi mevcuttu. Evs kabilesinin medyası/şairi, Kays b. Hatim; Hazrec kabilesinin şairi Abdullah b. Revâha[9] idi.

Evs ve Hazrec kabileleri arasında da 200 yıla yakın bir zamandır savaşlar, çekişmeler, sorunlar olduğu için şairlere çok iş düşüyordu. Kılıçların sustuğu yerde şairler konuşuyor, şairler konuştuğu için savaş meydanları doluyor, yine onların şiirleri ile ya barış ya savaş devam ediyordu. Efendimiz (sas), Miladî 610'da vahye muhatap olup, yaklaşık 10 yıl Mekke'de iman mücadelesini devam ettirirken de Yesrib'de olan biten hep böyle olmuştur. İslâm öncesi dönemde Evs ve Hazrec kabilelerinin şairleri olan gerek Kays b. Hatim, gerekse Abdullah b. Revâha birçok şiirler okumuşlardı. Bu şiirler halen kaynaklarımızda mevcuttur. [10]

Yesrib, Medine Olma Yolunda

Nübüvvetin 10. yılı, 10 yıldır 10.000 nüfuslu [11] Mekke'de çalmadık kapı bırakmayan Efendimiz (sas) bakacak ki Mekke, o gün için risalet dava-

[6] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 174, 175; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 636.
[7] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 214, 218.
[8] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 55-56.
[9] İbn Sellâm, *Tabakâtu'ş-Şu'ara*, s. 89, 90.
[10] Ebû Zeyd el-Kureşî, , *Cemheretü Eş'âri'l-Arab*, s. 189-190.
[11] Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I, 42.

sına sahip çıkmayacak, çıkmadığı gibi yok etme adına adımlar atacak, bunun üzerine acaba Taif'te olur mu diye Taif'e gidecek ama orada da beklediğini bulamayacaktı. Bu sefer Efendimiz (sas), Mina'da ticaret veya hac maksadı ile Mekke'ye dışarıdan gelen heyetleri ziyaret edip onları bu yeni dine davet edecek, ama yine olmayacaktı. O günlerin sonunda son bir umut ile Efendimiz (sas) 6 tane Hazrecli delikanlının bulunduğu çadıra gidecekti. O çadırda Es'ad b. Zürâre ve arkadaşları Efendimiz'i (sas) dinleyecek ve iman edeceklerdi.[12] Bu büyük adım imanın mesajlarını Yesrib'e taşıyacaktı. Es'ad ve arkadaşları o gece Efendimiz'den (sas) iman hakikatlerini, tevhidi yani sağlam bir akideyi ve İbrahim Sûresi'nden 17-18 ayeti öğrenerek Yesrib'e döneceklerdi. [13] Yapılacak iş belliydi, bir dâr/ev ihdas edilecek adı Dârü'l-Esad olacak; ama tadı Dârü'l-Erkâm olacak, orada risalet davası tâlim edilecekti. Bir yıl sonra o altı yiğit Akabe'ye 12 kişi olarak geleceklerdi.[14] Ancak bu demek değildi ki Medine'de iman edenlerin sayısı sadece 12 idi. Hayır bunlar sadece temsilci sıfatı ile gelenlerdi. Efendimiz (sas) bunlarla görüşecek, belli şartlar üzerine bir biatlaşma yapılacak bir yıl sonra buluşmak için anlaşılacaktı. Tam bu yiğitler döneceklerken bir talepte bulunacaklardı. Diyeceklerdi ki: "Ya Resûlullah! Bize bir muallim versen de o bize Kur'ân'ı öğretse, namazlarımızı kıldırsa, tebliğ ve davet çalışmalarını yürütse!" Efendimiz bu talebi duyar duymaz hiç tereddüt etmeden zor işlerin adamı olan Mus'ab b. Umeyr'i onlarla birlikte Yesrib'e gönderecekti. [15]

Mus'ab'ın Yesrib'e gidişi ile oradaki iman hareketi bambaşka bir hal alacaktı. Her gün yeni biri bu halkaya dâhil olacak, öyle bir noktaya varacaktı ki Mus'ab'ın ifadesi ile: *"Yesrib'de imanın girmediği ev kalmayacaktı."* [16]

İşte o günler bir söz ustası olan Abdullah b. Revâha da Mus'ab'tan bir şeyler dinleyecekti. Mus'ab derin bir ihlâs ve aşk ile Kur'ân ayetlerini okurken, sözden iyi anlayan Abdullah şu itirafta bulunacaktı: *"Vallahi bu bir be-*

[12] Zehebî, *Tarih*, s. 290; Ebû Nu'aym, *Delâil*, 1, s. 299.
[13] Beyhakî, *Delâil*, II, 148.
[14] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 74, 75; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 207.
[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 129; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.
[16] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 127; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, V, 175.

şer/insan sözü değil!" [17] Bu tavır size bir şey hatırlattı mı? Firavun'un sihirbazlarının, Hz. Musa'nın mucizesi karşısında söyledikleri sözde buna benzer bir sözdü değil mi?[18] Sihrin ne olduğunu çok iyi bilen sihirbazlar, Hz. Musa'nın elindeki asasının bir yılan olmasını hayretle izlemiş, bu bir sihir değil, bu bir beşerin yapacağı iş değil, ***"Amenna bi Rabbi Harun ve Musa/ Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik"***[19] demişlerdi. Şimdi sözden anlayan Abdullah b. Revâha'nın tavrı da böyle olacak ve Mus'ab'ın ellerinden iman şerbetini içecekti.[20]

Akabe Yollarında

Bir yıl sonra Mus'ab b. Umeyr 73 erkek, 2 kadın 75 kişi ile Akabe'ye doğru yürürken o 75 kişiden biri de, Abdullah b. Revâha olacaktı.[21] Onlar gelip Efendimiz (sas) ile biatlaşmak için buluştuklarında aralarında çeşitli konuşmalar oldu. O konuşmaların birinde biz Abdullah b. Revâha'nın sesini duyuyoruz. O anlarda Abdullah b. Revâha dedi ki: "Ya Resûlullah! Rabbin ve nefsin için bizlerden ne istiyorsun, neleri şart olarak koşuyorsun? " Hz. Peygamber dedi ki: **"Rabbim için O'na ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, kendim için de beni, kendinizi ve malınızı nasıl koruyorsanız, aynı şekilde korumanızı istiyorum."** Bu sefer Abdullah b. Revâha dedi ki: "Bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var?" Efendimiz (sas) tek kelime ile cevap verdi: **"Cennet"** [22]

Başka konuşmalar da oldu, işin neticesinde biatlaşma gerçekleşti. Abdullah b. Revâha, elini Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinin üzerine koyup biat ederken şöyle diyecekti: "Ya Resûlullah! On iki havari İsa b. Meryem'e

[17] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[18] Kur'ân-ı Kerim o muhteşem tabloyu birkaç farklı yerde anlatır. Bkz. Araf 7/104-130; Yunus 10/75-96; Tâhâ, 20/9-73.

[19] Tâhâ 20/70.

[20] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 597; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[21] İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, 56; İbn Sa'd, *Tabakât,* I, 207, 208.

[22] Taberî, *Tarih,* II, 239; Beyhakî, *Delâil,* II, 450.

ne üzerine biat etti iseler, ben de Sana aynı şeyler üzerine biat ediyorum." [23] Sonra Efendimiz (sas) bu 75 kişi içerisinden 12 tane nâkib yani temsilci seçti. Bu 12 nakipten 9'u Hazrecli, 3'ü Evs'li idi.[24] Seçilen 9 Hazrecli nakipten biri de Abdullah b. Revâha oldu.[25]

Bu biatlaşmadan sonra artık Yesrib'in kapıları imana açıldı, Mekkeli muhacir Müslümanlar, Medine'ye hicret etmeye başladılar. En son Efendimiz (sas) de hicret etti ve Kubâ köyüne, Külsüm b. Hidm'in evine geldi. Efendimiz'i (sas) orada karşılayan binlerin içerisinde Abdullah b. Revâha da vardı, Kubâ köyünde takva üzere kurulan ilk mescidde onun da teri vardı, kılınan ilk cuma namazında o da vardı, Mescid-i Nebevi'nin temelleri atılınca o da vardı. [26]Yani artık Abdullah b. Revâha her hayırlı işte olacaktı. Ama onu diğer sahâbîden ayıran bir özellik vardır. Nedir o özellik? Abdullah b. Revâha o günden sonra nerede varsa, bileği ile olduğu gibi dili ile de vardır. Her nerede ise kesinlikle bir şiir ile oraya renk katacaktır. Kabiliyeti bu olduğu için, o bu kabiliyetini risalet davası için sonuna kadar kullanacaktır.

Meselâ Efendimiz (sas) Medine'ye girerken,Mescid-i Nebevî yapılırken, Bedir'e doğru yürürken,Müslümanlar galibiyet ile Medine'ye dönerken, Uhud'a doğru yürürken, Uhud'da Mus'ab ve Hamza devrilirken, arkasından gözyaşları akıtılırken, Ahzab ordusuna karşı hendekler kazılırken, Hudeybiye'ye doğru yürürken, Kaza umresi yapılırken ve Mûte'ye doğru giderken, o meydanda kılıçlar altında doğranırken hep Abdullah'ın sesi, nefesi, şiirleri vardır.[27] O dile getirdiği şiirlerle bir tarih gibidir. Nice meseleleri biz onun

[23] Ebû Nu'aym, *Delâil,* I, 304; Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye,* II, 177.

[24] Hazrec'ten olan nakibler şunlardı: Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebia, Abdullah b. Revâha, Râfi b. Mâlik, Berâ b. Ma'rur, Abdullah b. Amr b. Haram, Münzir b. Amr, Ubâde b. Sâmit ve Sa'd b. Ubâde. Evs'ten olan nakibler ise şunlardı: Sa'd b. Hayseme, Üseyd b. Hudayr ve Rifâa b. Abdülmünzir. Bkz. el-Mağlûs, *Siyer Atlası,* 145.

[25] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 598; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[26] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 598; İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe,* III, 235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* III, 33.

[27] Bu şiirlerin büyük bir kısmını görmek için bkz. Velîd Kassâb, *Divânü Abdullah b. Revâha ve Dirâse fî Sîretihî ve şi'rih.*

şiirlerinin üzerinden anlıyor, özellikle o anların hissiyatını o dizelerde yakalıyoruz. İşte onun bu özelliği bize çok büyük imkânlar sağlamaktadır.

Medine'den, Bedir'e

Mescidin inşaatı bitince Efendimiz (sas), ensâr-muhacir kardeşliğini gerçekleştirecektir. Abdullah b. Revâha'nın nasibi kim olacaktır? İslâm'ın süvarisi olan Mikdâd b. Amr... İkisi de birbirlerine layıktır, ikisi de birbirlerine denktir... Aralarında çok faklı bir kardeşlik bağı tesis edilecektir. [28]

Medine'de günler böyle geçerken Hicretin 2. yılında Bedir'e doğru 313 kişi yürüyecektir. Onların içerisinde Mikdâd b. Amr da vardır, onun ensâr kardeşi Abdullah b. Revâha da... O, yol boyunca şiirler okumuş, askerin hissiyatını farklı noktalara çekmiştir.[29]

İki ordu savaş düzeni almış, bir tarafta iman ordusu 313 askeri ile bir tarafta inkâr ordusu 950 askeri ile... O anlar da inkâr ordusundan üç kişi meydana doğru yürümüş, ortada olan bağırıyor: "Ey Muhammed! Bizim karşımıza üç adam gönder!" Sesin sahibi Benî Ümeyye'den Utbe b. Rebia, yanında kardeşi Şeybe, diğer yanında oğlu Velid... Utbe'nin sesi duyulur duyulmaz meydana ensârdan üç yiğit atılıyor. Hiç kimselere bu fırsat kaptırmamak için hemen kılıçlarını çektiler ve "Biz Ya Resûlullah! " dediler. Kim bu üç yiğit? İsimlere dikkat edin: Sümeyra'nın oğulları Avf ve Muâz, üçüncüsü de Peygamberin şairi Abdullah b. Revâha?[30]

Abullah b. Revâha, söz adamı değil mi? Evet, ama Allah (cc) ona hem dil hem bilek vermiş, o da iki kabiliyetini de Allah yolunda harcamak için o meydana çıkmış... Efendimiz (sas) çok hevesli olan bu üç Medineliyi Bedir'in meydanına göndermiş. Utbe gelenlerin Mekkeli olmadıklarını görünce: "Siz kimsiniz?" diye sormuş, o üç yiğit de kim olduklarını söylemişler. Utbe onları hiç muhatap almadan Efendimiz'e (sas) dönmüş ve bağırmış: "Ey Muhammed! Biz buraya Medineli çiftçilerle/rençberlerle savaşmaya

[28] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.
[29] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 440,446.
[30] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 277; Beyhakî, *Delâil*, III, 72.

gelmedik. Bize dengimiz olan adamları gönder." Efendimiz (sas) üç yiğit ensârı geri çağırmış, Utbe'nin maksadını anlamıştır. Nedir Utbe'nin maksadı? O, Benî Ümeyye'den, onu oraya getiren sadece ve sadece ailevi rekabet, yani asabiyet. Onun derdi, Benî Haşim ile bundan dolayı Efendimiz'in (sas) iman mücadelesini bile bir ailevi mücadele zannediyor, bunun için karşısına Benî Haşim'den rakipler istiyor. Efendimiz (sas) onun bu maksadını anlayınca ne yaptı?: **"Kum Ya Hamza! Kum Ya Ali! Kum Ya Ubeyde!/Kalk Ey Hamza! Kalk ey Ali! Kalk Ey Ubeyde!"** dedi.[31] Bir amcasını, iki de amcasının oğlunu Bedir meydanına gönderdi. Neticeyi biliyorsunuz? Hz. Hamza ve Hz. Ali rakiplerini yere devirdiler, Hz. Ubeyde ise yaralandı ve sonrasında şehit oldu. [32]

Asabiyete Dair Ne Varsa, Ayaklar Altında

Sonrasında savaş başladı, destan üzerine destan yazıldı. İşin neticesinde 70 müşrik öldürüldü, 70 tanesi esir alındı ve 14 Müslüman da şehit oldu.[33] Şimdi Efendimiz (sas) dönüş yolunda sahâbe ile esirlerin ne yapılması gerektiği konusunu istişare ediyor. Daha ganimet ve esirlerle alakalı nihai hükümler nâzil olmadığı için Efendimiz (sas) sahâbe ile istişare ederek, çıkan neticeye göre davranacak. Kim var istişare heyetinde; üç isim: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve ensârı temsilen Abdullah b. Revâha... [34]

Efendimiz (sas) karşısında duran istişare heyetine soruyor: "Bu esirler hakkında ne düşünüyorsunuz?" Önce Hz. Ebû Bekir söz alıyor, diyor ki: "Ya Resûlullah! Bunlar senin kavmin ve ailendirler. Evet, onlar bize çok zulüm ettiler, bizi 13 yıl Mekke'de birçok sıkıntının içerisinde bıraktılar. Ama Allah (cc) şimdi onları zelil duruma düşürdü. Benim düşüncem, bunları hayatta bırak ve haklarında vereceğin hükmü geciktir. İstersen fidye al, öylece serbest bırak, istersen bedelsiz sal gitsin." Efendimiz (sas) bu sözleri dinledi, sonra Hz. Ömer'e döndü ve onun fikrini sordu. Hz. Ömer dedi ki: "Ya Resû-

[31] Beyhakî, *Delâil,* III, 72; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* III, 278.
[32] İbn Esîr, *el-Kamil,* II, 125; İbn Kesîr, *el-Bidâye,* III, 277.
[33] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 15; İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre,* s. 149.
[34] Taberî, *Tarih,* II, 294; Ebû Nu'aym, *Delâil,* II, 475.

lullah! Ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bunlar 13 yıl Mekke'de sana yapmadıklarını bırakmadılar, sonra seni memleketinden çıkardılar, seni yalanladılar. Şimdi Allah bizleri aziz, onları zelil kıldı. Eğer beni dinlersen, onlar içerisinde kim varsa, hepsini yakınlarının ellerine ver. Meselâ, benim elime dayılarım Benî Mahzum'dan olanları, Ebû Bekir'in eline oğlu Abdurrahman'ı, Ali'nin eline amcası Abbas'ı ver. Hepimiz bu müşrik akrabalarımızın başını uçuralım. Böyle yapmakla da asabiyete dair hiçbir iz yüreğimizde taşımadığımızı Rabbimize göstermiş olalım." Efendimiz, Hz. Ömer'i de dinledi, yine bir şey söylemedi. Sonra Abdullah b. Revâha'ya döndü ve ona sordu. Abdullah çok farklı ve ilginç bir görüş beyan etti. Dedi ki: "Ya Resûlullah! Onlar sizin kavminizden olabilir; ama onlar size karşı çok haksızlıklar yapmışlar ve bugünde size karşı savaştılar. Ya Resûlullah, odunu bol olan vadiyi bulup bunları oraya koyalım ve ağaçlarla beraber hepsini yakalım, ateşe verelim gitsin."[35] Efendimiz (sas) bu sözleri de dinledi ve yine hiçbir şey demeden çadırına çekildi.

Sahabîlerden bir kısmı Ebû Bekir'in, bir kısmı Hz. Ömer'in, az bir kısmı da Abdullah b. Revâha'nm teklifinin Hz. Peygamberce kabul edileceğini konuşuyorlardı. Sonra Hz. Peygamber sahabîlerin yanına tekrar geldi ve şöyle dedi: **"Doğrusu Allah bazı kimselerin kalplerini yumuşatacaktır. Öyle ki yumuşaktan daha yumuşak olacaktır. Bazılarının kalplerini de katılaştıracaktır. Öyle ki taşlardan daha katı olacaktır. Ey Ebû Bekir! Senin durumun Hz. İbrahim'in ve Hz. İsa'nın durumu gibidir, onlar da merhameti esas almışlardı. Ey Ömer senin durumun Hz. Nuh'un ve Hz. Musa'nın durumu gibidir ki onlar da celâdeti esas almışlardı."**[36] Efendimiz (sas) bu sözleri söyledikten sonra Abdullah b. Revâha'ya döndüğünde, Abdullah söylediğinden çok büyük bir pişmanlık duymuş ve: "Ya Resûlullah! Ben dediğimi geri aldım." demiştir. Artık o öyle deyince, Efendimiz de onun sözü için bir şeyler demekten vazgeçmiştir. [37] Daha sonra Hz. Ebû Bekir'in teklifi kabul

[35] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.
[36] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.
[37] Taberî, *Tarih*, II, 295; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 297.

edilmiş, fidye vereceklerden fidye alınmış, okuma-yazma bilenlerden Medineli çocuklara okuma-yazma öğretilmesi karşılığında salıverilmiştir. [38]

Burada Abdullah b. Revâha'nın bu sözü söylemesi ve arkasından pişman olup, sözünü geri alması üzerine şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: O din gayreti ve Resûlullah'a (sas), Müslümanlara zulüm eden Mekkeliler sert bir tutum takınması, yüreğinde imana dair nasıl bir heyecan taşıdığını gösterir. Efendimiz'in (sas) konuşmalarının üzerinden sözünün yanlış olduğunu anlaması ve bu konuda geri adım atması ise duyguları ile değil, aklı ile hareket ettiğini ve hata yapar yapmaz, hatadan dönmenin erdemliliğinin önemini ortaya koyar. Meseleyi böyle anlamak gerekir.

Bedir ordusu Medine'ye doğru yürürlerken Efendimiz (sas) bir muhacir, biri ensâr iki sahâbîyi çağırdı ve onlara: **"Gidin ve Medine halkına Bedir'in müjdesini verin!"**[39] dedi. Kimdi bu iki sahâbî? Biri Zeyd b. Hârise, diğeri ise Abdullah b. Revâha... [40] Onlar Medine'ye varıp bu müjdeyi haykırdıklarında Mü'minler için düğün, bayram; münafık ve Yahudiler için ise bir matem havası oluştu. Hele Abdullah birde şiirler okuyarak, Bedir'de öldürülen müşrik liderlerinin isimlerini sayarak bunu yapıyordu ki o tablo bambaşka bir tabloydu. [41]

Bedir'den sonra Abdullah b. Revâha'yı birçok tabloda, savaşta, hadise de görmek mümkündür. Tabi bunların hepsini anlatmaya imkân yok, ama birkaç tablo var ki onlar kesinlikle anlatılmalıdır.

Bir Mühim Hatıra

O hatıralardan bir tanesi şudur. Abdullah b. Revâha'nın kendine âdet edindiği bir davranışı vardı. Ne zaman Medine'de bir arkadaşını görse ona derdi ki: *"Teâlâ nu'min saaten/Gel bir saat Rabbimize iman edelim."* [42] Söze

[38] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 15, 16; Ebû Nu'aym, *Delâil,* II, 476.
[39] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 16; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 130.
[40] İbn Sa'd, *Tabakât,* II, 16; İbn Esîr, *el-Kâmil,* II, 130.
[41] Velîd Kassâb, *Divânü Abdullah b. Revâha ve Dirâse fî Sîretihî ve şi'rih,* s. 133, 134.
[42] İbn Hacer, *el-İsâbe,* II, 1044.

ne olur dikkat edin; 'gel bir saat oturup Allah'a iman edelim' diyordu. Tabi bazı sahâbîler bu sözden maksadın ne olduğunu anlıyor, bazıları anlamıyordu. Anlayanlar gereğini yapıyorlardı da anlamayanlar sert tepki gösteriyorlardı. Meselâ bir gün Abdullah bu sözünü bir sahâbî efendimize söyleyince o sahâbî öfkelenmiş, hemen Hz. Peygamber'in yanına gidip şöyle demiştir: "Ya Resûlullah, Abdullah b. Revâha'yı görmüyor musun? Bizi sürekli olarak senin imanından uzaklaştırıp bir saatlik imana sevk etmek istiyor!" Hz. Peygamber sahâbînin bu sözü üzerine şöyle demiştir: **"Allah, Abdullah b. Revâha'ya rahmet etsin. O meleklerin kendisiyle övündükleri meclisi seviyor ve sizi o meclislere davet ediyor"** [43]Yani maksadı imanı bir saate sıkıştırmak değil, imanı ziyadeleştirmektir. Abdullah b. Revâha'nın karşılaştığı arkadaşına böyle demesinin sebebi, başka bir rivâyette geçen kendi ifadelerinden öğrenelim. Abdullah b. Revâha arkadaşına: "Gel de bir saat iman edelim" dedi. Arkadaşı: "Niye biz mü'min değil miyiz?" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Abdullah b. Revâha şu cevabı verdi: *"Evet mü'miniz elhamdullilah. Ama gel Allah'ı zikredelim/analım ki imanımız artsın!"*[44]

Abdullah b. Revâha'nın kasdı anlaşıldı değil mi? Abdullah, Allah'a daha çok bağlanmak için imanın artırılması gerektiğini biliyordu. İman artırılırsa Allah'ın hoşnutluğunun kazanılacağının idrakinde idi. Bundan dolayı Abdullah'ı çok iyi tanıyan Hz. Peygamberimiz (sas), onu şikâyete gelenlere Abdullah'ı överek geri göndermiştir. Abdullah b. Revâha arkadaşlarına: *"Gelin bir süre iman hakikatleriyle ilgilenelim"* dedikten sonra onlarda Abdullah'ın yanına oturuyorlardı. Abdullah b. Revâha orada bulunanlara Allah'ı, tevhidi ve ahireti anlatıyordu.

Peygamber'in (sas) Mescid'inde ve O'nun (sas) Huzurunda

Abdullah b. Revâha'nın kendisi, Efendimiz (sas) ile yaşadığı bir hatırayı bizlere şöyle anlatır: "Resûlullah (sas) ashâbı ile birlikte mescidde oturup sohbet ettikleri bir vakit, bende mescide gittim. Benim gelişimi gören bazıları: "Abdullah b. Revâha! Abdullah b. Revâha!" diye bana seslendiler. Ben,

[43] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.
[44] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1044.

Resûlullah'ın (sas) beni çağırdığını anladım, hızlıca oraya doğru yürüdüm. Selam verdim, selamımı aldılar. Resûlullah (sas): "Şuraya otur!" diyerek beni tam önüne oturttu. Sonra şiirlerimi çok iyi bilen biri olarak: "Ey Abdullah! Nasıl şiir okursun! Bir anda nasıl o sözleri söylersin?" diye sordu. Bende: "Ya Resûlullah! Hangi konu hakkında şiir söyleyeceksem, önce onu kafamda biraz düşünür, öyle söylerim!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (sas): "Hadi öyleyse müşrikler hakkında bir şiir söyle de görelim!" dedi. Hiçbir hazırlığım yoktu. Rabbime tevekkül ettim ve şunlar dilimden döküldü:

Bana giydiğiniz o abanın fiyatını bildirin!

Ben size ne zaman lideriniz ya da Mudar boyun eğer söyleyeyim!

Böyle şiirime başladığımda, Resûlullah'ın (sas) mübarek yüzüne baktım. Sözümden hoşlanmadığını fark ettim. Zira O'nun (sas) kavmine, giydikleri aba üzerinden bir fiyat biçmiştim. Bunun üzerine şöyle devam ettim:

Ben Sende bütün hayrı yakından gözledim, onu biliyorum,
Allah bilir, gözün bana asla ihanet etmez, bunu da biliyorum.
Sen, elçisin; kim Senin şefaatinden yoksun olsa!
Hesap günü, kader onu yüzüstü bırakmış olur!
Onur için insanlarla savaşır, onları esir alırız!
Nebi içimizde, sinelerimize inen surelerle dolar, taşarız.
Bizi yenenin olmadığını artık öğrenmişsinizdir!
İster sabırla, ister gayretle bunu artık fark etmişsinizdir!
Ey Hayırlı Haşim soyu! Allah sizi üstün kıldı ve içinizden birini seçti!
Başkasında olmayan faziletlerle tüm varlığa rahmet olarak gönderdi!
Ben Sende olan hayrı yakından gözledim, onu biliyorum!
Düşmanın söylediği nazarla gözledim, yine hayır gördüm bunu da biliyorum!
Kimden istekte bulunsaydın ya da yardım isteseydin!
Herkes Sana el uzatır, yardım eder, koşar gelir, görürdün!
Allah sana verdiği güzel şeylerin hepsini sabit kılsın!
Nasıl Musa'ya sabit kıldıysa, o yardımı hep Senin üzerine yağdırsın!

Abdullah b. Revâha diyor ki: "Ben bu şiiri okurken, Resûlullah'ın (sas) gülümsediğini ve söylediğim sözlerden hoşnut olduğunu gördüm. En son döndü ve bana dedi ki: Allah seni de sabit kılsın!" [45]

Emin ve Güvenilir Elçi

Hayber Yahudileri ile Abdullah b. Revâha'nın hatıraları çoktur. Oraya hem keşif için hem bilgi toplamak için, en son da yapılan antlaşma gereği, elde edilen mahsullerden Müslümanların payını almak için gitmiştir. Efendimiz (sas) bu maksatla onu üç kere Hayber Yahudilerine göndermiştir.[46] Son göndermesinde bir tablo bizler için çok önemlidir. Hicretin 7. yılında Hayber seferinde Yahudiler mağlup olunca, Efendimiz'e (sas) dediler ki: "Ey Muhammed! Bize müsaade et, arazilerimiz üzerinde çalışalım. Arazilerimizi ıslah edelim. Biz toprağı işlemeyi ve hurma yetiştirmeyi biliriz, bundan dolayı, bizi yerimizde bırak!" [47] Bu teklifi Hz. Peygamber (sas), yetişen meyve ve tahılın yarısını vermek karşılığında kabul edip, Hayber Yahudilerini yerlerinde bıraktı. Kendilerine: **"Allah'ın sizi burada bıraktığı sürece ben de sizi bırakıyorum"** dedi. [48] Çünkü Hz. Peygamber (sas) ve ashâbının bu toprakları işleyecek ne işçileri ne de kendilerinin bu topraklarda çalışacak vakitleri vardı. Bundan dolayı Hz. Peygamber her ekilen mahsulün ve yetişen hurmanın yarısı karşılığı Hayberlileri yerinde bıraktı. Daha sonra Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'yı anlaşma gereği Hayber mahsulünün bölüşülmesinde yetkili kıldı ve mahsulün yarısını tahsil etmesi için Abdullah'ı tahsildar olarak Hayber'e gönderdi.

Abdullah b. Revâha Yahudilere gelince onlara hitaben şöyle demiştir: *"Allah Resûlü beni buraya mahsulü haksızca yiyip-bitirmek için göndermedi, fakat mahsulü siz ve Allah'ın Resûlü arasında yapılan anlaşmaya göre bölmek için gönderdi. Eğer dilerseniz toplam mahsulü takdir ve tahmin etmeye çalışacağım ve onu iki eşit parçaya böleceğim!"* Böyle dedikten sonra, mahsulü ikiye böl-

[45] İbn Sellâm, *Tabakâtuş-Şu'arâ*, s. 90; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-Ferid*, V, 263; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 600.
[46] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 598.
[47] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.
[48] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.

dü ve hangisini alırsanız alın diye onları muhayyer bıraktı. Ama adamların hastalığı olduğu için yine rahat durmuyorlardı. Bir defasında Yahudiler gidip Abdullah b. Revâha'nın kendilerine haksızlık yaptığını Resûlullah'a (sas) söylediler. Efendimiz onları dinledi. Onlar diyorlardı ki: "Abdullah mahsulü tam olarak eşit şekilde bölmüyor, çoğunu kendi tarafına alıyor, azını bize bırakıyor." Bunun üzerine Efendimiz (sas) dedi ki: **"O halde bölüşüm bitince, önce siz istediğiniz kısmı alın, diğeri bizim olsun! Çünkü ben Abdullah'a güveniyorum. O boş ve batıl söz söylemez, boş ve batıl davranmaz!"** [49]

Efendimiz'in (sas) bu sözünün üzerine Hayber Yahudileri: "Gökler ve yer bu adaletle ayakta durmaktadır" demişlerdir.[50] Bir defasında taksimat öncesi Yahudiler neredeyse bir çuval dolusu altın, gümüş ve ziynet eşyasını getirip Abdullah'ın önüne koydular. Abdullah b. Revâha: "Nedir bunlar?" dedi. Dediler ki: "Bunlar sana hediyemizdir." "Niçin? Ben size ne yaptım ki bana hediye vereceksiniz." Dediler ki: "Ne olacak, biraz taksimatta bazı şeylere göz yumarsın, ödeşiriz." Bu söz üzerine gadaplanan Abdullah b. Revâha hepimize örnek olabilecek bir söz söylemiştir. Dedi ki: *"Ey Allah'ın düşmanları! Bana haram mı yedirtmek istiyorsunuz? Rüşvet mi teklif ediyorsunuz? Siz bana göre Allah'ın en çok buğz ettiği mahlûklarsınız. Allah'a yemin ederim ki benim için insanlar arasında bana en sevimli olan kişinin (Hz. Peygamber) yanından geldim. Buna karşılık sizin topluluğunuzdan ise maymun ve domuzlardan daha fazla nefret ediyorum. Fakat ne size karşı olan nefretim ve ne de Resûlullah'a olan sevgim beni hiçbir zaman adaletsizliğe sürükleyemeyecektir."* [51]

Bu sözler üzerinde düşünmemiz gerekir... Bu sözler, Peygamber mektebinde yetişen bir yiğidin sevgi-nefret dengesi adına söylediği çok büyük sözlerdir.

Kaza Umresi'nde

Abdullah b. Revâha'yı Hicretin 7. yılında Kaza umresinde görüyoruz. Yılların hasretinden sonra Müslümanlar Kâbe'ye varınca, tabi çok duygu-

[49] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 26.
[50] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 26.
[51] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 25.

landılar, gözyaşları akıttılar. O anda şair Abdullah b. Revâha, bir şiir okudu, onun şiiri iyice duyguların coşmasına sebep oldu. Tam o esnada Hz. Ömer, İbn Revâha'nın yaptığı işten memnun olmadı ve sinirlenerek dedi ki: "İbn Revâha, Allah'ın Hareminde hem de Rasulullah'ın önünde şiir mi okuyorsun? Sırası mı şiirin?" Bunun üzerine Hz. Peygamber: **"Ey Ömer, Ben duyuyorum. Beni kuvvet ve iradesiyle yaşatan Allah'a yemin ederim ki Abdullah b. Revâha'nın bu sözleri kâfirlere atılan oktan daha etkilidir"** [52] dedi. Bu sözleri duyan Abdullah b. Revâha daha da coşarak şiirlerini okumaya devam etti. Şöyle diyordu:

Ey Kâfiroğulları! Onun yolundan çekilin!
Çekilin! Bütün hayır ve iyilik, Allah Resûlü ile beraberdir.
Rahmân olan Allah, Kitab'ında öyle bir darbe vurmamızı emretmiş ki
Sahibinden üzüntü ve kederi giderir;
Ayrıca dostu dostundan ayırır.

Bu sözlerin ardından şiirini şöyle sürdürdü:

Ya Rabbi! Sen olmasaydın, doğru yolu bulamazdık,
Sadaka vermez, namaz kılmazdık.
Üzerimize sekîneyi indir;
Düşmanlarla karşılaştığımız zaman ayaklarımızı sâbit kıl.
Çünkü kâfirler bize çok saldırdılar. [53]

Arkasından Efendimiz (sas) de orada dualar okudu, İbn Revâha o gür sedası ile okunan duaları tekrarladı.[54]

Mûte'nin Yiğitleri

Gelelim Abdullah b. Revâha'nın cennete şehit olarak uzandığı Mûte Seferi'ne... Efendimiz (sas) Hicretin 8. yılında Busrâ hükümdarına ulaştırılmak üzere, sahâbeden Hâris b. Umeyr'in eliyle o bölgeye bir davet mektubu gönderir. Hâris, bugün Ürdün sınırları içerisinde kalan Mûte denen topraklara varınca, o toprakların valisi olan Şurahbil b. Amr'ın askerleri tarafından

[52] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 599; İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dimaşk*, XII, 155.
[53] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 599.
[54] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1046; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 35.

tutuklanır; saraya valinin huzuruna götürülür ve orada sorgulandıktan sonrada kılıçla boynu vurdurulur. Hâris'in şehadet haberi Medine'ye ulaşınca, Efendimiz (sas) çok gadaplanır, haksızca öldürülen elçisinin kanını yerde bırakmama adına hemen bir ordu tertiplenmesini emreder.[55]

Burada bir parantez açarak bir hakikate yine dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Efendimiz (sas) 13 yıl Mekke döneminde birçok işkence ve hakaret görmesine rağmen, oğulluğu olan Hâris b. Ebû Hale'nin ve Yasir ailesinin şehit edilmelerine rağmen, yani yüreği kan ağlamasına rağmen müşriklere karşılık vermemesi; ama Medine'ye gelip, İslâm devlet olduktan sonra bir Müslüman'ın kanının dökülmesi üzerine ordular hareket ettirmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. İşte bu örnekler, doğru işi doğru zamanda yapma adına bizlere çok önemli mesajlar vermektedir.

Efendimiz'in (sas) emri ile Medine'de büyük bir hareketlilik başlar ve Mûte'ye gidecek olanlar hazırlığa girişirler. Ordu bir taraftan hazırlanırken, Efendimiz (sas) de o güne kadar hiç yapmadığı bir işi yapacaktır. Mescid-i Nebevi'de ordunun komutanlarını belirtme adına diyecekti ki: **"Ordunun komutanı Zeyd b. Harise'dir, eğer Zeyd şehit olursa komutan Cafer b. Ebî Talib'dir; eğer Cafer şehit olursa komutan Abdullah b. Revâha'dır, eğer Abdullah da şehit olursa, Müslümanlar kendi aralarında birini seçip komutan tayin etsinler."** [56]

Efendimiz (sas) bu üç ismi birbirleri arkasına sayması; bir anda mescidin havasını değiştirmişti. İşi anlayanlar ağlamaya başlamışlardı. Çünkü Allah Resûlü (sas) hiçbir zaman böyle bir atama yapmamıştı. Hep bir komutan atar, eğer onun başına bir iş gelse, Müslümanlar kendi içlerinden birini komutan olarak seçerlerdi. Ama bu sefer farklı idi, üç isim arka arkaya sayıldı; bu onların şehadet müjdesi idi. Efendimiz (sas) minberden inince kaynaklar kim olduğunu söylemez ama ihtimal Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ya da bir başka büyük sahâbî gözyaşları içerisinde: *"Ya Resûlullah! Keşke sağ kalsalardı da onlardan biraz faydalansaydık. Cafer'e doyamadan, onu şehadete*

[55] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, I, 94.

[56] Buhârî, *Kitâbu'l-Cihad*, 8; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 241.

gönderiyoruz" dedi.[57] Efendimiz (sas) hiçbir şey diyemeden, hücresine çekildi.

O günler Yahudi bir âlim var Medine'de... Adı Numan b. Funhus; bu hadiseyi duyuyor, anında Efendimiz'e (sas) gelerek diyor ki: "Eğer Ebû'l-Kasım gerçekten sen bir peygamber isen, söylediğin üç isim de ölürler. Çünkü Benî İsrail'in peygamberlerinden biri, bir komutanın yerine başka bir komutan atamışlarsa, asla o komutan sağ olarak savaştan geri dönmemiştir."[58] Efendimiz (sas) bu Yahudi âlime de hiçbir şey söylemiyor; çünkü Efendimiz de bunun böyle olacağını çok iyi biliyor... O isimleri Efendimiz'e (sas) söylettiren Allah'tır. Yoksa Efendimiz (sas) bir beşer olarak nereden bilecek bunu...

O Yahudi âlim daha sonra Zeyd b. Harise'ye gidiyor; aynı sözü ona da söylüyor ve onu vazgeçirmeye çalışıyor; ama mümkün mü? Zeyd ölüme güle oynaya giden bir yiğittir; diyor ki: "Ben şehadet ederim ki O şüphesiz Allah'ın peygamberidir. Bizim hakkımızda ne demişse o haktır ve en hayırlısıdır." Sonra Yahudi âlim; sırası ile Cafer'e gidiyor, Abdullah b. Revâha'ya gidiyor, onları da gitmeme konusunda ikna etmeye çalışıyor; ama ikisinden de aldığı cevap aynı oluyor, her birini bir şehadet aşığı olarak, Mûte'ye doğru gitmek için can atıyor olarak buluyordu. [59] Hareket günü gelince o gün günlerden Cuma'dır, tüm askerler Cürüf denen Medine'nin ordugâhında toplanmaya başlamışlardır.[60]

Doğru İşi, Doğru Zamanda Yapmak

Efendimiz'in (sas) emri gereği 3000 kişilik bir ordu Medine dışındaki ordugâh olan Cürüf'de toplanmak için seferber olur. Belirttiğimiz üzere o gün günlerden Cuma'dır. Efendimiz (sas) ordu içerisinde yer alacak askerlere sabahın erken saatlerinden itibaren Medine'den Cürüf'e doğru hareket

[57] İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 234.
[58] Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 361, 362.
[59] Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 361, 362.
[60] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 241, 242.

etmeleri emrini vermiş, kendisinin de Cuma namazından sonra gelip orduyu yolcu edeceğini onlara bildirmişti.

Bu ordunun Cafer b. Ebî Talib ve Zeyd b. Hârise'den sonra üçüncü komutanı olan Abdullah b. Revâha: "Madem Efendimiz (sas) Cuma namazını kıldırdıktan sonra Cürüf'e gelecek, o halde ben, neden Cuma namazından mahrum olayım ki? Namazı Allah Resûlü ile birlikte kılar, sonra gider ordugâha yetişirim. Hem de namazdan mahrum olmam" diye düşünmüştü.

Abdullah b. Revâha böyle masumane bir düşünce ile namaz vakti Mescid-i Nebevi'ye girmiş, Efendimiz'in (sas) karşısında bir yerde durmuştu. Efendimiz (sas) tam minbere çıkıp hutbesini irat etmeye başlayacağı sırada ordunun komutanlarından biri olan Abdullah'ı görmüş, hemen mübarek veçhesi bir anda değişmiş ve sert bir üslup ile Abdullah'a şöyle bir soru yöneltmişti: **"Ey Abdullah! Sabah arkadaşlarınla beraber Cürüf'e gitmen gerekmiyor muydu?"** Bu soru karşısında Abdullah bir anda sarsılmış, Efendimiz'den (sas) hiç beklemediği bir tepkiyi almanın şaşkınlığı ile demişti ki: "Ya Resûlullah! Cuma'yı seninle kılmak, sonra da arkadaşlarımın yanına gitmek istedim. Nasıl olsa siz de Cuma'dan sonra yanımıza gelecektiniz." Efendimiz (sas) bu cevap karşısında biraz daha hiddetlenmiş ve demişti ki: "Ey **Abdullah! Unutma ki yeryüzündeki varlığın tamamını Allah yolunda harcasan, yine de arkadaşlarının sabah evlerinden çıkarken elde ettikleri sevabı asla kazanamazsın.**"[61]

Abdullah b. Revâha bu söz karşısında donakalmıştı. O aslında Cuma namazının sevap ve rahmetinden mahrum kalmamak için sabah ordugâha gitmemişti. Ama şimdi yolunun rehberi olan Efendimiz (sas) ona kaybettiği mükâfatın ne kadar büyük olduğunu söylüyordu. Abdullah namaz sonrası büyük bir pişmanlık içerisinde doğruca Cürüf'e doğru koşuyordu.

Neydi burada sizce Efendimiz'in (sas) hassasiyeti? 'Yapılan işin doğru olması yetmez, asıl mesele; doğru işi doğru zamanda yapmaktır.' İşte mesaj budur... Ne dersiniz, acaba yeniden ve bir kez daha sahâbenin rehberliğinde, düşünce ve eylem dünyamızı zamanlama itibari ile gözden geçirip, bu işin birde bu yönüyle muhasebesini yapmak bizlere çok önemli açılımlar kazandırmaz mı?

[61] Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 124, 125.

Vedalaşma Zamanı

Efendimiz (sas) namazdan sonra ordugâha gelir, şöyle bir askerlerini süzdükten sonra elindeki beyaz sancağı, ordunun ilk komutanı olan Zeyd b. Hârise'ye verir. Artık vakit, vedalaşma vaktidir. Akrabaları Abdullah'ı yolcu etmeye gelmişlerdir. Abdullah iki gözü iki çeşme ağlıyor. Biri soruyor: "Ey Abdullah b. Revâha seni ağlatan nedir?" Bu soru üzerine Abdullah: "Vallahi ben ne dünya sevgimden ne de sizleri özleyeceğimden ağlıyorum. Ben Hz. Peygamber'in cehennemden bahseden eden şu âyeti okuduğunu duymuştum da ona ağlıyorum: **"İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."**[62] Cehenneme gideceğimi biliyorum; ama oraya gittikten sonra oradan kurtulacak mıyım yoksa kurtulamayacak mıyım, onu bilmiyorum" diyordu.[63]

Ordu hareket etmeye hazırlandığı bir sırada Abdullah b. Revâha Hz. Peygamber'in yanına varıp, onunla vedalaştı, sarıldı ve ağladı; sonra kendini toparladı ve dedi ki: "Ya Resûlullah, bana aklımdan hiç çıkarmayacağım bir tavsiyede bulunur musun?" Hz. Peygamber de Abdullah b. Revâha'ya: **"Sen yarın Allah'a pek az secde edilen bir ülkeye varacaksın orada secdeleri, namazları çoğalt!"** buyurdu. Abdullah bu tavsiye ile yetinmeyip: "Ya Resûlullah nasihatini artırır mısın?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: **"Allah'ı daima zikret. Çünkü Allah'ı zikr, umduğuna ulaşmanda sana yardımcı olur."** buyurdu. Abdullah Hz. Peygamberi, bir türlü bırakmak istemiyordu: "Ya Resûlullah, Allah tektir, teki sever (bir nasihat daha verir misin?)" deyince, Hz. Peygamber: **"Ey İbn Revâha! Dediklerimi yap bu senin için daha güzeldir"** buyurdu. [64]

Ya Şehadet, Ya Gazilik

Böylece ordu Medine'den ayrıldı ve Mûte'ye doğru yol almaya başladı. İslâm ordusu Mûte'ye yaklaştığında, düşmanın 200.000 kişilik bir ordu ile kendilerine doğru geldiklerinin haberini aldılar.[65] Orada sahâbe, istişare

[62] Meryem 19/71.
[63] Taberî, *Tarih*, III, 107; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 234, 235.
[64] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 755; İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237.
[65] Süheyli, *Ravdü'l-Ünf*, VII, 41; Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, II, 787.

etmeye başladı. Bu kadar kalabalık bir ordunun karşısına çıkıp, çıkmama konusunda tartıştılar. O anda Abdullah b. Revâha söz aldı ve dedi ki: *"Ey Kavmim, Allah'a yemin ederim ki muhakkak şu anda hoşunuza gitmeyen şey daha önce arzu ederek yola koyulduğumuz şeydir. Yani bu şehadettir. Biz başkalarıyla sayı ya da kuvvetle savaşmıyoruz. Biz onlarla ancak bu din gücü ile savaşıyoruz. O halde kalkınız. Bu kalkış iki iyilikten bir iyiliktir; Ya galip geleceksiniz ya da şehit olacaksınız."* [66] Ya gazilik, ya şehadet; iki hayatımız var korkmuyoruz sözüdür bu... Abdullah b. Revâha'nın bu sözlerine Müslümanlar: "Vallahi Abdullah doğru söylüyor" diyerek karşılıkta bulundular. Sonra ordu harekete geçti.

Mûte Seferine Abdullah ile gelen Zeyd b. Erkâm anlatıyor: "Ben Abdullah b. Revâha'nın gözetiminde bir yetimdim. Ondan daha bir hayırlı bir yetim velisi görmedim. O Mûte seferine çıktığında beni devesine bindirdi. Gece olunca kendi kendine şiirler okuduğunu duydum. Baktım şiirlerinde şehadetten bahsediyor. Bu sözleri duyunca fazla dayanamadım ve ağladım. Benim ağlama sesimi duydu ve bana doğru gelerek elindeki asa ile beni dürterek: 'Sana ne oluyor, niye ağlıyorsun? Allah bana şahadet nasip edecek, sen de kötü mü işte, benim neyim varsa hepsini alıp Medine'ye döneceksin' dedi. Sonra sabaha kadar dua dua yakarıp, Allah'tan şehadet istedi." [67]

Ertesi gün savaş başladı. Çok şiddetli çarpışmalar oldu. İlk gün komutan Zeyd b. Hârise idi. Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in sancağıyla savaştı ve mızrak darbeleriyle şehit oldu. Zeyd'den sonra sancağı Ca'fer b. Ebî Tâlib aldı. O da kahramanca savaştı ve sonunda şehit oldu. Cafer b. Ebî Tâlib şehit olunca sancağı Abdullah b. Revâha aldı. Aldı almasına ama yüreğinde, aklında gel-gitler yaşıyordu. Ne zamandan beri şehadet arzusunu dile getirirken, şimdi şehadet ile karşı karşıya kalmasına rağmen nefis, şeytan onu engellemeye çalışıyordu. O anlarda Abdullah b. Revâha nefsine şunu diyordu: *"Ey Nefis! Burada öldürülmezsen bile öleceksin!"* [68] Bu sözün anlamı şu idi aslında: *"Madem ölüm bir kez olsun gelecek, o da neden Allah için olmasın?"*

[66] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 760; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 243.
[67] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 759; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1045.
[68] Taberî, *Tarih*, III, 109; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 237.

Bu haldeyken savaşmaya devam ediyordu. O anlarda bir kılıç darbesi eline isabet etti ve parmağının birini kopardı. Parmağı sarkmış o halde biraz savaştı, ancak kılıcı rahat tutamıyordu. İndi atından yaralı parmağını koparıp attı, bir bez ile sardı elini ve savaş meydanına döndü. Savaşıyor, ama sadece düşmanla değil, nefsi ile de savaşıyordu. Yanındakilerin rivayeti ile öğreniyoruz. Diyor ki kendi kendine: *"Ey nefis! Neyi bekliyor ve neyi ümit ediyorsun? Eğer karını düşünüyorsan ben onu üç talakla boşadım. Eğer, köle ve cariyelerini düşünüyorsan ben onların hepsini azad ettim. Yok, beklediğin bunlar değil de gözün dünya nimet ve şatafatında ise, bilmiş ol ki onlar da Allah ve Resûlü'nündür, hepsini vakfettim. Şimdi söyle ey nefis neyin kaldı?"* [69] Bunları söylerken savaşmış ve yorulmuştu. Sonra biraz geriye çekildi, o anlarda amcasının oğlu bir parça et getirmiş, Abdullah'a uzatmış; "Ey Abdullah! Şunu ye hem yorgun hem açsın, biraz kendine gel!" Abdullah o eti aldı bir parça ısırdıktan sonra kendini kınadı: "Sen hâlâ dünyadasın Ey Abdullah!"[70] dedi ve savaş meydanına daldı. Kahramanca savaşarak o da o meydanda kendinden önceki iki komutana gibi yiğitçe savaştı ve neticede onlara gidip kavuştu. Ondan sonra komutayı Hâlid aldı ve büyük bir taktik ile savaşı Müslümanların lehine çevirdi.[71]

Savaşın o dehşetli anlarını Efendimiz (sas) Medine'de Allah'ın kendisine bir ikramı ile bir ekrandan seyreder gibi seyrediyor ve sahâbeye anlatıyordu. Diyordu ki: "İşte Zeyd b. Hârise savaşıyor, sancağı aldı, kendisine şeytan geldi. Şeytan yaşamı ona güzel gösterdi ve ölümden nefret ettirmek istedi. Dünyayı ona hoş göstermeye çalıştı ve Zeyd ise: "Şu anda iman Müslümanların kalbinde kök salmışken, sen bana dünyayı güzel gösteriyorsun" dedi. Öne atıldı ve sonra da şehit oldu. Hz. Peygamber ona dua etti ve dedi ki: "Onun için istiğfar dileyin.O cennete koşarak gitmiştir." Hz. Peygamber devam etti: "Şimdi sancağı Cafer b. Ebî Tâlib aldı. Şeytan onun da yanına vardı. Ona da hayatı ve dünyayı sevdirmek, ölümü çirkin ve sevimsiz göstermek istedi. Bunun üzerine Cafer dedi ki: "Şu anda iman mü'minlerin kalplerinde kök salmışken sen bana dünyayı hoş mu gösteriyorsun." Cafer

[69] İbn Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, III, 237, 238.
[70] Taberî, *Tarih*, III, 109; İbn Esîr, *el-Kâmil*, II, 237.
[71] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 763; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 133.

de ileri atıldı ve şehit oldu. Hz. Peygamber O'na da dua etti ve: "**Kardeşiniz için istiğfar dileyin, O şehit olmuştur ve cennete gitmiştir hem de kopan kollarına karşılık, kendisine iki kanat takılmıştır**" dedi. Cafer-i Tayyar bu işte, kanatları ile cennette uçtuğu için böyle anılmıştır.

Hz. Peygamber devam etti: "Şimdi sancağı Abdullah b. Revâha aldı" dedi ve bir süre sustu. Ensârın yüzü sarardı, sahâbe dehşet içinde Abdullah b. Revâha'nın hoşlarına gitmeyen bazı uygunsuz işler yaptığını sandılar. Sonra Hz. Peygamber dedi ki: "**Ohhh Abdullah düşmanla çarpıştı ve şehit olarak öldürüldü. O'nun için de istiğfar dileyiniz.**" Sahâbe sordu: "Neden duraksadınız Ya Resûlullah!" Efendimiz buyurdu ki: "**Abdullah b. Revâha yaralandığı zaman, bir ara düşmanla çarpışmakta tereddüt etti. Sonra nefsini kınadı cesaretlendi, sonunda şehit oldu ve cennete girdi.**" Sonra Efendimiz dedi ki: "**Allah bana onların cennetteki hallerini gösterdi. Zeyd yüksek tahtlarda oturmuş, Cafer kanatlanmış uçuyor, Abdullah ise biraz onların gerisinde...**" Sahâbe "Neden ya Resûlullah?" diyorlar. Efendimiz: "**Tereddütten dolayı**" diyordu.[72] Ama değil mi ki cennette, değil mi ki şehadet şerbetini içti, artık onun için en önemli şey gerçekleşmiş oldu. İşte onun Mûte'den cennete uzanışı böyledir. Allah ona da Zeyd b. Harise'ye de Cafer b. Ebî Talib'e de diğer ashâb-ı kiram efendilerimize de rahmet eylesin.

Allah hepimize o güzel yüzlü sevda olan şehadeti nasip etsin. Abdullah b. Revâha gibi bizi şahitlerden ve şehitlerden yazsın inşallah...

Abdullah b. Revâha'nın anlatıldığı bir bahiste, ondan bir şiir aktarmazsak, bahsimiz yarım kalır. Onun birçok şiirinin yanında Hz. Hamza için söylediği çok güzel bir şiiri vardır. Efendimiz'in (sas) isteği ile söylediği o şiiri burada paylaşıyoruz.

Hz. Hamza'ya Ağıt

Gözlerden yaş akması, kendisine vacip olan gözlerim ağladı,
Artık ne o akıttığı gözyaşları, ne de sabahlara kadar süren feryadı figanı,
Kurtarmaz Allah'ın aslanını.

[72] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 762; Ebû Nu'aym, *Delâil*, II, 529; Beyhakî, *Delâil*, IV, 369.

Bu Hamza mıdır katledilen adam?
Onunla birlikte maruz kaldı musibete Müslümanların tümü,
Hem orada Resûle de isabet etmişti o musibetlerin bütünü.

Ey Ebû Ya'la (Hamza)! Tüm engeller yıkıldı senin için,
Sen ki Hakka'a vasıl olmuş şeref ve iyilik sahibi,
Cennetlerde senin üzerine olsun Rabbinin selamı.

O cennetler ki ebedi nimetler manzumesi,
Metin ve sabır size ey hayırlı Haşim sülalesi!
Tüm bereket ve güzellikler sizin üzerinize (ey Peygamber ailesi!)

Allah Resûlü bu acı karşısında yine de kerim ve sabırlıdır,
Böyle bir hüzne rağmen ne konuşursa Allah'ın emri ile konuşur

(Kureyş'in atası) Lüey'e benden kim haber ulaştırır,
Bu günden sonra aramızda bir harp dönüp dolaşır,
Bundan böyle tatmadıkları lezzetleri kılıçlarımız tattırır.

Ciğerlerin susuzluktan yandığı o günde,
Unuttunuz mu vurduğumuz darbeleri Bedir'de
Yakalamıştı ölüm sizi sabahın erken vakitlerinde.

O gün sabah vakti Ebû Cehil devrildi yere,
Halkalar çizdi akbabalar onun cesedinde,
Utbe ve oğlu da serildi aynı vadiye.

Şeybe'yi de keskin bir kılıç âdeta biçti ikiye,
Göğsünün ortasına atıldı asil bir mızrak mahirce,
Böylece Ümeyye'de yıkıldı yere boylu boyunca.

Benî Rebia'nın önlerinde kalanlara soruyorlar,
Kaldı mı kılıçlarımızı aranızda tatmayanlar,
Kestiğimiz başlarla bugün köreldi kılıçlar.

Ey Hind! Hatırla o günleri ve ağla,
Dolsun gözlerin o büyük hüzünlerle yaşla!
Ey Hind! Başkasının acısına sevinme erkenden,
Zira "İnne izzeküm zelilü/izzetiniz zilletinizdir" unutma! [73]

Kur'ân Anlayışına Bir Örnek

Sahâbe nesli, son vahyin ilk muhatapları olduğu için onların Kur'ân anlayışları, ilahî kelam ile olan münasebetleri bizler için çok önemlidir. Onların Kur'ân anlayışlarının temelini oluşturan husus ise, her ayeti üzerlerine almaları, işittikleri her ayeti: 'Bu benim ile alakalı, benden bahsediyor!' diyerek, gereğini yerine getirme adına gayret içerisine girmeleridir. Bu meseleye örnek olabilecek bir hatıra da Abdullah b. Revâha'nın hayatında vardır.

"Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar." [74] ayeti nazil olduğu zaman Abdullah b. Revâha, hemen bu ayeti kendi üzerine almış ve şöyle demişti: "Allah biliyor ki ben de onlardanım." Bu korkuyu yüreğinde taşırken, Efendimiz'e (sas) meseleyi sorduğunda, Allah Resûlü (sas) onun sorusuna, ilgili ayetin arkasından gelen ayet ile cevap vermişti. O ayette Rabbimiz buyuruyordu ki: "Ancak iman edip salih ameller işleyenler hariç." [75]

Bu sözleri duyunca Abdullah b. Revâha seviniyor, ayette kastedilen şairlerin, insanları saptıran, Allah'tan uzaklaştıran kötü şairler olduğunu anlıyordu. [76]

Verdiği Mesajlar

Peygamber'in Şairi olan Abdullah b. Revâha için çok şey söylenir; ama biz bu kadarı ile iktifa edelim. Bu söylediklerimizin üzerinden kendi dünyalarımıza asıl taşınması gereken mesajlar üzerinde biraz yoğunlaşalım. Ab-

[73] İbn Hişâm, *es-Sîre,* III, 162, 163.
[74] Şuarâ, 26/224.
[75] Şuarâ, 26/227.
[76] İbn Sa'd, *Tabakât,* III, 600.

dullah b. Revâha, o kutlu hayatı ile bize çok şey söyledi de özellikle şu beş alanda söyledikleri gerçekten mühimdi. Nedir bu beş alan?

1- Kabiliyetin istihdamı
2- Asabiyetin tedavisi
3- Muhabbetin dengesi
4- İstikametin tesisi
5- Şehadetin özlemi

ABDULLAH B. REVAHÂ'NIN HAYATINDAN MESAJLAR

- Kabiliyet, Allah'ın sana verdiği ikramlardır. Kabiliyetim yok deme! Ya farkında değilsin, ya da onu yanlış yerde kullanmaktasın. Kabiliyetini doğru yerde kullan ki berekete muhatap olabilesin.
- Asabiyet, çok kötü bir hastalıktır. O hastalığa yakalandın mı artık her şeye onunla bakmaya başlarsın. Asabiyetin tedavisi ancak iman hakikatlerini doğru anlamak ile mümkündür. İmanı içselleştir ki bu şeytan hasletinden kurtulup rahmete erişebilesin.
- Muhabbet, yüreğe ekilen bir tohumdur. O tohum yürekte kök salınca dengeyi tam anlamı ile sağlayamayabilirsin. Adalet terazisini hayatında çok iyi tesis et ki sevsen de sevmesen de haksızlığa kapı açmayabilesin.
- İstikamet, hayata çakılan çividir. O çiviyi hak adına ve hakka yaraşır bir şekilde çakmışsan, doğru işi, doğru zamanda yapabilirsin. «Festakim kema umirt / Emrolunduğun gibi dostdoğru ol" diyen Rabbinin buyruğunu, iman ettiğin Peygamberin gibi duy ki belin kırk yerden kırılsa, saçlarına ak düşse, yine de dimdik durabilesin.
- Şehadet, ölümlerin en güzelidir. Şehadet, hayatı imanına şahit kılmaktır. Şehadet, ölümü öldürmektir. Şehadet, şehit gibi yaşayanlara nasip olan bir nimettir. Hayatını şehit gibi yaşa ki o güzel yüzlü sevdaya kavuşabilesin.